

УДК 130.123.4:331.101.2

ПРАКТИКА – ФЕНОМЕН ТВОРЧОСТІ

В.А.Куц

*лаборант навчально-методичної лабораторії політико-соціальних досліджень
при кафедрі філософії та політології*

*ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди”*

Стаття присвячена аналізу феномена практики, як похідної і елемента творчості. Особлива увага приділена розгляду діяльнійності природи практики, її якісним формам і процесу перетворення у творчість.

Ключові слова: творчість, практика, діяльність, праця, розвиток.

Філософське осмислення поняття “творчість” у контексті виробничо-практичної діяльності, актуальне і сьогодні. Хоча, раніше, існувала традиція вважати творчою працею, сферою творчості: мистецтво, науку, пізнання, інші види духовної діяльності. При цьому не враховувалося, що духовна діяльність не єдина сфера творчості. Творчість духовна – відображення творчості матеріальної, де також створюється нове, не існуюче раніше, що і фіксується в понятті [6, 185]. Тим не менше, при розгляді видів творчості, залишається за межами дослідження саме матеріально-практична її форма; вважається, що вона “властива кожній людині, як пам’ять, фантазія, мислення, але не як практика” [10, 36]. Зрозуміти сутність творчості в різних формах суспільної свідомості можливо лише на основі аналізу виникнення і формування її в практиці: “Розвинувшись з матеріальної, духовна діяльність зберігає генетичний зв’язок зі своїм джерелом. Вони – елементи єдиного процесу створення людського світу” [8, 19]. Отже, “основною творчості є практика, як процес матеріального перетворення дійсності” [12, 237].

Творча діяльність, у сучасному виробництві, існує і на рівні індивідуального трудового процесу. Однак, лише тоді, коли його здійснює кваліфікована творча людина, майстер своєї справи. Відомо немало майстрів, котрі в самій простій праці мають блискучі результати – мистецтво слюсаря, пекаря, водія. Визначальним для такого трудового процесу є: творчий підхід до справи, обдарованість, невдоволеність і бажання зазирнути за обрій. Проте, це не означає, що творча праця не є максимальним напруженням сил і волі. Творчий потенціал людини невичерпний, а професійна закріпленість не абсолютна перешкода для всебічного і гармонійного розвитку.

Г.В.Ф.Гегель одним із перших помітив: “...чим багатіший предмет, який визначається, чим більше різних сторін являє він для розгляду, тим різноманітнішими можуть бути сформовані на їх основі визначення” [7, 334]. Саме таким предметом дослідження виступає творчість – основа людського життя і культури, без якої неможливе створення всіх матеріальних і духовних цінностей, що використовуються людиною.

Поняття “творча діяльність” охоплює працю: вченого, науковця, проектувальника, конструктора, письменника, художника, артиста і багатьох інших професій та спеціальностей [4, 27-28]. Найчастіше під змістом творчості розуміється інтелектуальна і практична діяльність, в результаті якої створюються матеріальні і духовні цінності, володіння новизною і суспільним значенням. Відомо, що погляд на творчість як діяльність, працю, утвердився не одразу. Та все одно і перш за все, це праця. Хоча й неможна визначити працю вченого, артиста, композитора як процес обміну речовин між людиною і природою, ці види творчої діяльності є працею [14, 9].

У сфері духовного виробництва праця, дійсно, не безпосередній обмін речовин між людиною і природою. Це процес, що здійснюється між людиною і суспільством, та лише через ряд опосередковуючих перехідних ланок, у найбільш загальному вигляді, включений в сукупну суспільну працю, як обмін речовин, між людиною (суспільством) і природою [14, 13]. Тут потрібна обережність, адже не будь-яка праця є творчістю. Критерієм істини виступає продукт праці, за умови, що він є новим у порівнянні з предметом праці.

Окрім розподілу праці на фізичну і розумову, треба розглядати її як творчу і репродуктивну діяльність. Між ними немає чіткої межі, елементи взаємно проникні, але суттєва різниця є. Репродуктивна діяльність займає найбільшу частину робочого часу працівників

матеріального виробництва і сфери обслуговування; є повторенням існуючого із збереженням встановленої якості, слугує закріпленню і відтворенню досягнутих результатів, стабільності життєдіяльності людини та суспільства. Лише коли з'являється необхідність створення чогось якісно нового, починає діяти механізм творчої дії. Працю і творчість неможна ні ототожнювати, ні протиставляти. Хоча в діяльності вченого ці два моменти зливаються, утворюючи процес наукової творчості. Для вченого – творити – означає працювати віддано і наполегливо, йти від незнання до нового знання.

Дійсна творчість – складний діалектичний процес, що передбачає з утвердженням нового заперечення старого, не тільки творення, але й руйнування в його ім'я. Створення видатного шедевр мистецтва, нової наукової теорії, потребує розриву з укоріненими поглядами, розумовими стереотипами, традиційними рішеннями і підходами, вимагає розплавити застиглу структуру і зробити можливим новий сплав ідей. Саме це є результатом творчості всіх видатних людей науки. Отже, утвердження нового, в процесі творчої діяльності, завжди передбачає руйнування старого і перемогу над ним. Але ця перемога суперечлива – нове не може виникнути без використання й утримання елементів старого, засвоєння минулого. Нове не виходить з порожнечі, наступність – обов'язкова умова, закладена часом. Тому, лише у якості елемента культури воно може визнаватися продуктом творчої діяльності, а сам процес – творчістю [20, 4-10].

В основі всіх науково-технічних відкриттів і соціальних змін творча праця, цілеспрямована предметно-практична діяльність. Без неї зупиняється прогрес цивілізації, цей "рух вперед, успіх – напрямок розвитку, для якого характерний перехід від нижчого рівня до вищого" [17, 382]. Творче начало закладене в основі праці. За соціальним призначенням воно є засобом вирішення суперечностей між суб'єктом виробництва і об'єктивною дійсністю заради задоволення потреб.

Виходячи із соціальної ролі творчості її можна виділити, як особливу форму суспільно-історичної практики, а її специфічною функцією – створення нових матеріальних і духовних цінностей. Творча діяльність властива лише людині, тому саме в ній виявляється активна роль першої.

Технічна творчість, на відміну від наукової і художньої, є синтезом розумової і фізичної праці. У процесі творчої праці закладене моральне задоволення, напруга, критичні міркування, тому, пошуки, очікування, результат, а не оплата виступають стимулами.

Матеріальний стимул при цьому не ігнорується, а переводиться на другий план. Початковим поштовхом може слугувати визначений вид виробничих проблем: прохання про допомогу, вдало підказана думка. Поступово людина набуває особливого смаку у дослідженнях, її приваблює сам процес, виявляється стійка внутрішня потреба у роздумі і аналізі. Під час пошуку з'являється почуття радості і задоволення, росте повага колег, відчувається особлива потрібність своєї праці [11, 58].

Ідея необхідності естетичного освоєння сучасного виробництва народилася на початку ХХ ст., але лише в 60-х роках воно набуло характеру економічної і соціальної необхідності, оформилося у новий вид суспільної практики – дизайн. Його необхідність була обумовлена розвитком масового виробництва і культури. Як наслідок соціального і науково-технічного прогресу, дизайн став одною з його рушійних сил [14, 110-111].

Творча діяльність у сучасному виробництві існує і на рівні індивідуального трудового процесу. Професійна обмеженість не абсолютна перешкода для всебічного і гармонійного розвитку, вияву трудового потенціалу людини. Підтвердженням цього є наукова творчість [2, 26-29]. На думку відомого математика і філософа А.Пуанкаре: "...вчений вивчає природу тому, що вона прекрасна. Якби природа не була прекрасна, вона не була б варта того, щоб її знати" [18, 212-213]. Естетичний момент у пізнанні є формою опосередкованого впливу практики. Естетичне ставлення до світу, як ідеальне, породжене практичними потребами. За своїм значенням воно безкорисливе, але не протилежне практично-корисному.

Творчий процес у науці органічно входить у творчі процеси інших видів діяльності. Звертаючись до всіх сфер людської діяльності розкриває їх сенс для суб'єкта, передує його практичній діяльності, належить всім життєво-важливим ситуаціям у ролі спрямовуючого елемента, як засіб і умова творчого формування особистості. Це визначає справжню суспільну і культурну цінність науки, як найбільш дієвого, гуманного, точного, інструмента теоретичного і практичного оволодіння природою, перетворення її ресурсів і багатств в "предмет для людини".

Творчість вченого успішно розвивається і встановлюється як все більше активоване цілепокладання. В системі суспільних продуктів результат такої діяльності не зводиться до його утилітарних характеристик. Об'єктивна причина, власне наукового ходу життя – перетворення світу складовими творчого процесу в науці, як знаряддями

соціального розвитку. Якщо їх рух підкоряється досліднику, визначений потребами пізнання й прогресу, він знаходить в цьому найвищій прояв своєї натури [13, 82].

Завдяки своєму місцю у практичній взаємодії суб'єкта і об'єкта, наукова діяльність постає всепокладаючим сенсом життя. Тільки розгорнуте надбання здібностей може рухатися до повної реалізації свого змісту, долаючи шаблон і застарілі традиції наукової праці, породжуючи нові засоби людських відносин в науці, поняття і рішення, творчу реальність, обумовлену задачами і умовами практики суспільства. Наука здатна виступати в якості міри творчої свободи. Вона надихає, спонукає, знаходить активізуюче, чинникне, начало у власній природі, зумовлює вдосконалення людського способу діяльності і самої людини, визначає ступінь взаємної обумовленості соціальної системи і індивідуальної творчості. За словами академіка П.С.Александрова, для вченого це означає: "...що він відчуває себе учасником духовного життя і культури даної епохи. А у вищих випадках – всього людства" [1, 4]. Прояв творчих сил і здібностей у процесі утвердження людини, розширення меж пізнання, можливі лише як творча діяльність, у формі і продуктах якої вони сприймаються більш яскраво і точно.

Рух до істини – соціальна задача; засоби, якими користується вчений – соціальні. При всіх суб'єктивних розбіжностях наукової творчості вона завжди зберігає риси суспільного походження, що детермінує внутрішню логіку біографічних фактів, ставлення до явищ і понять, різних зв'язків теорії і досвіду. В межах суспільної практики, а не видатної індивідуальності, слід розглядати феномен творчої ініціативи, надії, звички, настрою, коли оригінальність поглядів вченого трансформується у продуктивність виду діяльності, або цілої галузі виробництва [21, 29].

Наука, як регулятивно-нормативна сутність суспільного життя, відкриває величний характер пошуку істини. Свобода прояву творчих здібностей вченого є необхідним елементом суспільної діяльності, виражається в прогресі можливостей суспільної людини, коли вона піднімається над боротьбою "всіх проти всіх" у природі. Наукова праця обирає духовну і матеріальну перспективу законів краси, дотримання яких означає прогрес традицій, принципів і методів творчості. "Краса, безкорисливість, насолода участю в загальнолюдському русі, виступають фрагментами концептуального моста між творчими силами вченого і його проблемами, що не раз зафіксовано історією науки" [16, 67].

Наукова творчість – безпосередня участь здібностей у процесі діяльності, принципи якої не обтяжують особистість. Вона вільно відслідковує думку у всіх її вигинах, актуалізує позитивне значення уяви, фантазії, інтуїції, коли логічно неможливе стає можливим [19, 75]. Евристичний метод свідомості розкриває зрілість творчих сил дослідника, вміння оперувати всіма формами мислення і чуттєвості, втягувати їх в межі задуму, підкоряти розвитку цілепокладання, що сприяє захопленості проблемою.

Пов'язуючи дієвість естетичного феномена з розвитком наукового мислення, творчість вченого конкретизує реальне протиріччя між внутрішньою необмеженою людською здібністю пізнання і її дійсним існуванням в окремих, зовнішньо-обмежених і обмежено-пізнаючих, людях. Це, безумовно, позначається на продуктивності дослідника і внутрішньому устрої подій, що визначається характером самопочуття і динамікою емоцій. Переживаючи обмеженість, вчений включає в оціночну роботу буденну свідомість і почуття, але також теоретичну і почуття, які є продуктом дуже глибоких узагальнень. Це природна обмеженість, оскільки людина не може охопити, рівно відобразити природи повністю, її безпосередньої цілісності. Але тому наука втілює величний характер пошуку істини і нормативну сутність суспільного життя, бо завжди обирає істинне, а не приємне! Обмеженість знімається суспільною формою існування суб'єктивного, як соціальної характеристики цілеспрямованої, практичної, усвідомленої діяльності, життєво-необхідного засобу творчого перетворення світу [3, 112]. Суб'єктивне набуває глибокої впевненості, протиставляючи її труднощам досягнення цілей пізнання, в контексті яких в розумові і чуттєве переживання приходить новий образ повноти життя – незадоволеність існуючим.

Впевненість і незадоволеність – середовище такого ставлення, через яке проходить вся гама людських рішень, що виходить з єдності логічної і чуттєвої основ мотивуючої свідомості. Цей процес індивідуальний, немає: технічної, наукової, художньої впевненості, або незадоволеності, а є впевненість і незадоволеність інженера, вченого, художника. Діалектика впевненості і незадоволеності визначає творчий полюс науки, до якого сходяться психологічний, логічний і емоційний мотиви естетичного начала наукової діяльності.

Естетичний феномен у науці, пов'язаний з об'єктивною формою буття суб'єкта. Тому реалізація творчих можливостей, пояснюючи процес народження нового знання, виступає свідомою працею людства. Особисті якості

обдарованої людини, необхідні для успіху в предметній діяльності, розкриваються тільки у сфері праці. Саме тут виникають наукові й технічні норми творчості, еволюціонуючи особисту потребу шукати, що співпадає в об'єктивному моменті повного перетворення позаособистого у особисте, пояснюється механізмом спілкування. Створений фрагмент істини, як матерія життя вченого, включається у перетворення світу, конкретне розмаїття соціально-історичного досвіду, виникає через потребу і необхідність спілкування з іншими людьми. “Наукова думка – за словами В.І.Вернадського – найтіснішим чином пов’язана з всіма іншими проявами духовної творчості людини” [5, 160-161].

Спілкування визначає соціальну цілісність, суспільність людини, незмінну причетність всіх її здібностей до суспільного продукту і відбиток на них цієї “причетності”. Творчість породжує творчість! В цьому випадку логічний елемент наукової праці не весь його зміст, хоча і являє собою виключну цінність. Лише в сукупності з потужною виховною силою виявляється повнота ставлення, що через конкретний образ присвячення себе улюбленій справі діє як творча спонукка, детермінує потребу в найбільш доскональній системі пізнання світу – системі перетворення, має виразно-смыслову і індивідуально-характерну функції. Вплив культурного середовища, як рухомої єдності традицій, законів, стилів, поглядів на творчу манеру і позицію вченого, викликає у відповідь ставлення нової творчої широти. Тільки в умовах нового, гуманного, суспільства наукова діяльність і наукове знання визначають якісне зрушення у всій системі діяльності, коли людина перестає бути фізичним агентом процесу виробництва і виступає в ролі невичерпного джерела творчого підходу до буття [9, 88].

Пошуки істини виникли завдяки їх людському способу існування, що виражений у особливостях людського мозку і специфіці суспільної, оптимістичної, сутності наукового пошуку. Наукова творчість – якісно новий

ступінь діяльної самостійності. Він зростає в конкретному русі людського досвіду у зв’язку з естетичною природою, відображає якість системи цього росту. Соціально-економічний лад життя знаходить свій пробний камінь в цінності людської натури, перспективах і реальності людського самоздійснення, повнота якого співпадає з однією з найважливіших потреб суспільної людини! [15, 22-23].

Акумуляуючи потенції і результати адаптивно-адаптуючої діяльності, практика сприяє створенню середовища оптимальних умов для життя, діяльності, розвитку і вдосконалення людей, їх здоров’я, впевненості в історичній перспективі. У практиці формується той діяльно-творчий спосіб ставлення до дійсності, що виводить людину за межі пристосувальної поведінки, визначає розвиток всіх форм матеріальної і духовної культури. Таким чином, розуміємо, що:

- практика – матеріальна, чуттєво-предметна, свідомо, цілепокладаюча діяльність людини з освоєння і перетворення природи, суспільства і себе;
- практика – не проекція знань на дійсність, а дійсність – предмет практики не тільки заради знань (у реальному житті практичний інтерес виходить далеко за межі знань і науки);
- наука – особлива форма практики;
- практика – критерій перевірки істинності і цінності співвідношень: “необхідність і свобода”, “утилітарне і безкорисливе”, “цивілізоване і нецивілізоване”;
- прогрес і успіхи суспільства визначаються не стільки рівнем наукового знання і запровадженням його в сферу виробництва, скільки зростанням гуманістичних засад, що проявляється там, де соціальне життя базується на найвищих, неперехідних духовних цінностях, принципах свободи, справедливості, добра і краси.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Александров П.С.* Взгляды учёного / П. С. Александров // Наука и жизнь. – 1974. – № 8. – С. 3-8.
2. *Борев Ю.Б.* Эстетика / Ю. Б. Борев. – М.: ПИ, 1988. – 496 с.
3. *Бухалов Ю.Ф.* О диалектике субъективного и объективного / Ю. Ф. Бухалов // Ленинская теория отражения и современная наука. – М.: Наука, 1966. – С. 110-120.
4. *Вавилова И.А.* О взаимоотношении правового и нравственного регулирования общественных отношений / И. А. Вавилова // Философские науки. – 1966. – № 6. – С. 23-30.
5. *Вернадський В.І.* Робота з історії знань / В. І. Вернадський. – К.: Наукова думка, 2005. – 300 с. – (Вибрані праці).

6. *Гайдено П.* Творчество // *Философская энциклопедия: В 5 т. – М.: Советская энциклопедия, 1970. – Т. 5. – 1970. – С. 184-186.*
7. *Гегель Г.В.Ф.* Сочинения / Георг Вильгельм Фридрих Гегель; [пер. Б. Столппер]. – М., Л.: Госуд. изд-во, 1-ая Образцовая тип. в Мск., 1929. – Т. 1: Энциклопедия философских наук. Часть 1. Логика. – С. 333-340.
8. *Давыдова Г.А.* Творчество и диалектика / Г. А. Давыдова. – М.: Наука, 1976. – С. 19-22.
9. *Эйхгорн В.* Человек как творец своего жизненного процесса / В. Эйхгорн. – М.: Наука, 1972. – С. 85-89.
10. *Енин И.А., Шумилин А.Т.* Проблемы структуры и логики творчества / И. А. Енин, А. Т. Шумилин. – К.: КГУ, 1978. – Вып. 44. – С. 35-38. – (Проблемы философии).
11. *Еремеев Б.И.* Социально-экономические проблемы технического творчества / Б. И. Еремеев. – М.: Мысль, 1967. – 126 с.
12. *Копнин П.В.* Введение в марксистскую гносеологию / П. В. Копнин. – К.: ПИ, 1966. – С. 232-239.
13. *Новикова Л.И.* Искусство и труд / Л. И. Новикова. – М.: Высшая школа, 1974. – 176 с.
14. *Новосёлов Н.С.* Умственный труд: его сущность и некоторые тенденции развития / Н. С. Новоселов. – Свердловск: УГУ, 1972. – С. 9-13.
15. *Петров Ю.В.* Эстетический фактор процесса научного поиска : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филос. наук / Ю. В. Петров. – К.: КГУ, 1975. – 27 с.
16. *Пути и средства эстетического воспитания* : [сб. науч. работ / науч. ред. Н. И. Киященко, И. А. Комикова]. – М.: Наука, 1989. – 192 с.
17. *Соціологія* / [наук. ред. В. Г. Городяненко]. – К.: Академія, 2003. – 560 с.
18. *Спиркин А.Г.* Основы философии / А. Г. Спиркин. – М.: ПИ, 1988. – 592 с.
19. *Товмасын С.С.* Философские проблемы труда и техники / С. С. Товмасын. – М.: Наука, 1972. – С. 221-224.
20. *Человек в условиях НТР* / [наук. ред. Л. П. Татарникова]. – Хабаровск: Знание, 1975. – 119 с.
21. *Шиллер Ф.* Собрание сочинений / Фридрих Шиллер: В 10 т. – М.: Мысль, 1957. – Т. 6. – С. 81-85.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2009 р.

